

Δημήτρης Β. Γουδήρας
 Καθηγητής Ψυχοπαιδαγωγικής
 Καυκάσου 64
 Τ.Κ. 55133 Καλαμαριά
 Τηλ. 2310 449065 /6977824393
 E-Mail: goudiras@gmail.com

Ομιλία που εκφωνήθηκε την 6^η Μαΐου 2018 στο Πνευματικό Κέντρο του Λειβαδίου κατά τον εορτασμό των 200 χρόνων από την ανοικοδόμηση του ι. ναού του Αγίου Αθανασίου και την τέλεση μνημοσύνου υπέρ των ηρώων και αγωνιστών του Λειβαδίου που συμμετείχαν στον Απελευθερωτικό Αγώνα του Έθνους 1821-1829.

Η συμμετοχή των Λειβαδιωτών στον Απελευθερωτικό Αγώνα του Έθνους 1821-1829 και η καταστροφή του Λειβαδίου και του ι. ναού του Αγίου Αθανασίου

Χαιρετισμοί

Σεβασμιότατε κ. Θεόκλητε, Μητροπολίτη Ιερισσού Αγίου Όρους και Αρδαμερίου
 Πανοσιολογιότατοι Πατέρες της Εκκλησίας

Αξιότιμε κ. κ. Φάμελλε, Υπουργέ Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης.

Αξιότιμε κ. Καραόγλου, πρώην Υπουργέ Μακεδονίας – Θράκης

Αξιότιμε κ. Λαζαρίδη, Βουλευτή Β΄ Θεσσαλονίκης

Αξιότιμε κ. κ. Παπά, εκπρόσωπε του Περιφερειάχη Κεντρικής Μακεδονίας.

Αξιότιμε κ. Παπαδόπουλε, Δήμαρχε Θέρμης,

Αξιότιμοι κύριοι Αντιδήμαρχοι

Αξιότιμοι κύριοι πρόεδροι και εκπρόσωποι των τοπικών κοινοτήτων

Αξιότιμε κ. Κουγιουμτζίδη, πρόεδρε της Πολιτικής Προστασίας Θέρμης,

Αξιότιμε κ. Καρτσιώτη, πρόεδρε του Παγκαλκιδικού Συλλόγου,

Αξιότιμοι κυρίες και κύριοι εκπρόσωποι των λοιπών δημόσιων Αρχών, των Συλλόγων και των ιδιωτικών φορέων

Αξιότιμοι Κυρίες και Κύριοι.

Συγκεντρωθήκαμε εδώ σήμερα για να γιορτάσουμε τη συμπλήρωση 200 χρόνων από την αποπεράτωση του ιερού ναού του Αγίου Αθανασίου Λειβαδίου το έτος 1818 και ταυτόχρονα να τιμήσουμε τους ένδοξους προγόνους μας, τους Λειβαδιώτες ήρωες και αγωνιστές που συμμετείχαν στον Απελευθερωτικό Αγώνα του Ελληνικού Έθνους στα έτη 1821 έως 1829.

Σήμερα είναι μια σημαντική ημέρα για τον ορεινό οικισμό του Λειβαδίου, η οποία πιστεύουμε πως θα γραφτεί στη νεότερη ιστορία του, όπως έχουν γραφτεί και πολλές άλλες ημέρες που σημάδεψαν στο παρελθόν τον ιστορικό τούτον τόπο.

Η περηφάνια και η έπαρση που αισθάνεται ένας ομιλητής σε παρόμοιες περιστάσεις τον παρασύρουν συχνά σε υποκειμενικές εκτιμήσεις και εξιδανικεύσεις της δράσης και των έργων των προγόνων του, οι οποίες είναι ενδεχόμενο να υπερβαίνουν το ενδεικνυόμενο μέτρο. Για αυτό θα ήθελα να επικαλεσθώ την επιείκειά σας, αν σε κάποια σημεία ο λόγος μου υπερβαίνει την αρμόζουσα ευθυκρισία και νηφαλιότητα.

1. Ιστορικά στοιχεία της κοινότητας

Το Λειβάδι τον 18ο και τον 19ο αιώνα ήταν μια οικονομικά εύρωστη κωμόπολη, ένα κεφαλοχώρι των Μαντεμοχωριών (*Sidrekapsi*= Σιδηροκαύσια) με αμιγή χριστιανικό πληθυσμό. Ανήκε στην επαρχία της Παζαρούδας (*Selanik sancağı tabi Pazargah nahiyesi*), της σημερινής Απολλωνίας. Όπως προκύπτει από τις ιστορικές πηγές, την εποχή της έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης το Λειβάδι είχε 300-350 χριστιανικές οικογένειες και γύρω στους 1.800 με 2.000 κατοίκους.

Η πληθυσμιακή και οικονομική ανάπτυξη του Λειβαδίου οφειλόταν στην ανάπτυξη της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της μελισσοκομίας και της υλοτομίας. Σημαντικό ρόλο ασκούσε, όμως, και το μεταπρατικό εμπόριο αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων με τα γειτονικά χωριά, τα Βασιλικά, τη Γαλάτιστα, το Ζαγκλιβέρι, αλλά και με τη Θεσσαλονίκη, με την οποία το Λειβάδι διατηρούσε ανέκαθεν ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς.

Η οικονομική ευρωστία του Λειβαδίου φαίνεται ως έναν βαθμό από το γεγονός ότι σε φερμάνι του Ισχάκ πασά (*Kura-i vakfi-i Ishak paşa*) της Θεσσαλονίκης το 1484, το Λειβάδι, μαζί με τη Γαλάτιστα και τον Βάβδο, αποτελούσαν τα χωριά τα οποία συνεισέφεραν στη συντήρηση του ιδρύματος (βακουφιού) Αλατζά Ιμαρέτ της Θεσσαλονίκης, το οποίο λειτουργούσε ως πτωχοκομείο και γηροκομείο.

Δεν είναι γνωστό πότε ιδρύθηκε ο πρώτος οικισμός του Λειβαδίου. Η αρχαιολογική υπηρεσία Θεσσαλονίκης έχει επισημάνει και καταγράψει τα θεμέλια οικισμών της εποχής του σιδήρου (1100 π.Χ.) σε πολύ μικρή απόσταση από τα νοτιοδυτικά όρια του σημερινού οικισμού. Τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν, επίσης, ότι στους κλασσικούς χρόνους, τη ρωμαϊκή και τη βυζαντινή εποχή υπήρχαν και άλλοι οικισμοί στην περιοχή του Λειβαδίου, οι οποίοι διατηρούσαν στενούς δεσμούς με τη γειτονική πόλη Ανθεμόντα.

Κατά την παράδοση, το Λειβάδι αναγραφόταν ως γειτνιαζών οικισμός στο ιδρυτικό αυτοκρατορικό χρυσόβουλο της ιεράς Μονής της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολυτρίας, την οποία ίδρυσε το έτος 888 η αυτοκράτειρα του Βυζαντίου Θεοφανώ, πρώτη σύζυγος του Λεόντα ΣΤ΄ του Σοφού. Το έγγραφο αυτό χάθηκε, δυστυχώς, όταν οι Τούρκοι έκαψαν και κατέστρεψαν ολοσχερώς την ιερά μονή της Αγίας Αναστασίας, τη 14η Ιουνίου 1821.

Μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους (το 1430) και την κυριαρχία τους στη γύρω περιοχή, η μετακίνηση των κατοίκων των οικισμών αυτών προς το ορεινό Λειβάδι συνέβαλε στην πληθυσμιακή αύξηση και την οικονομική ανάπτυξη του παλαιού οικισμού, για να συνεχιστεί αυτή σε όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας και να φτάσει ο οικισμός σε μεγάλη ακμή την εποχή της Επανάστασης του 1821 και σε ακόμη μεγαλύτερη στην αρχή του 20ού αιώνα.

1.1.Η συμμετοχή του Λειβαδίου στην Επανάσταση του 1821

Το Λειβάδι συμμετείχε ενεργά στην Επανάσταση της Χαλκιδικής, η οποία άρχισε από τον Πολύγυρο την 17η Μαΐου του 1821 και κράτησε μέχρι το τέλος του Δεκέμβρη.

Από τις καταγραφές στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, το Καποδιστριακό Αρχείο, τα Αρχεία των Αριστείων, την Εθνική Βιβλιοθήκη, τα Αρχεία των Ανακτόρων (της περιόδου του Όθωνος), τα Αρχεία Ν. Φθιώτιδας και τις μελέτες πολλών ιστορικών (Ι. Βασδραβέλλη, 1967, Απ. Βακαλόπουλου, Γ. Χιονίδη, Ν. Παπαοικονόμου, 2012, 2016

κ.ά.) συνάγεται ότι περισσότεροι από 25 οπλαρχηγοί και αγωνιστές, που κατάγονταν από το Λειβάδι, εντάχτηκαν τον Μάιο του 1821 στο πολεμικό σώμα του Εμμανουήλ Παπά και πολέμησαν καταρχήν στο Εγρί Μπουτζάκ (Απολλωνία) και τα Μαντεμοχώρια εναντίον των τουρκικών στρατευμάτων του Γιουσούφ Πασά, στη συνέχεια στην Κασσάνδρα εναντίον του Εμπού Λουμπούτ πασά και αργότερα σε πολλές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας, της Πελοποννήσου και των νησιών του Αιγαίου.

Όπως προκύπτει από τις ιστορικές πηγές, τον Ιούνιο του 1821 οι Τούρκοι έκαψαν και κατέστρεψαν σχεδόν όλα τα «Μαδεμοχώρια» (70 χωριά και 57 μετόχια των μονών του Αγίου Όρους της Βόρειας Χαλκιδικής). Η έκταση της καταστροφής ήταν μεγάλη, γεγονός που συμπεραίνεται από το φερμάνι του Εμπού Λουμπούτ πασά της Θεσσαλονίκης, με το οποίο εξαιρούσε από την καταβολή φόρων 25 χωριά της επαρχίας της «Παζαρούδας», μεταξύ αυτών και το Λειβάδι, διότι αυτά είχαν καεί και καταστραφεί ολοσχερώς και οι κάτοικοί τους είχαν διασκορπιστεί. (Ερατώ Ζέλλιου-Μακροκώστα 1996, σελ. 39 / Ιωάννης Βασδραβέλλης (1967:138-139) / Απόστολου Βακαλόπουλου (1989:407).

Η καταστροφή του Λειβαδίου έγινε, μετά την ηρωική μάχη που έδωσαν τη 13η Ιουνίου 1821 ο καπετάν Σταμάτης (Στάμος) Χάψας και οι αγωνιστές από τη Συκιά Χαλκιδικής εναντίον των Τούρκων στη θέση «Συκιωτάκια», ανατολικά των Βασιλικών, και μετά την πυρπόληση και ολοσχερή καταστροφή της ιεράς μονής της Αγίας Αναστασίας τη 14η Ιουνίου 1821.

Σύμφωνα με την προφορική παράδοση, ένα τμήμα του ιππικού του τουρκικού στρατού στρατοπέδευσε στην κεντρική πλατεία του Λειβαδίου, «τα Πλατάνια», την 21η Ιουνίου του 1821 και κάλεσε τους κατοίκους να συγκεντρωθούν εκεί και να παραδώσουν τον οπλισμό που κατείχαν. Τα παλικάρια και οι άνδρες έλειπαν, γιατί είχαν ενταχθεί στο στρατιωτικό σώμα του Εμμανουήλ Παπά, και τα γυναικόπαιδα και οι γέροντες παρέδωσαν ό,τι άχρηστο πολεμικό υλικό βρήκαν. Οι Τούρκοι εξέλαβαν το γεγονός ως εμπαιγμό και κατέστρεψαν ολοσχερώς το Λειβάδι. Πυρπόλησαν τα σπίτια και τον νεόδμητο ναό του Αγίου Αθανασίου, του οποίου η ανοικοδόμηση πρέπει να είχε περατωθεί το 1818, σύμφωνα με την υπάρχουσα ανάγλυφη επιγραφή στον δυτικό τοίχο του ναού. Βασάνισαν τους κατοίκους και έσυραν στην εξορία, την αιχμαλωσία και τις φυλακές περισσότερα από 200 γυναικόπαιδα, επειδή γνώριζαν προφανώς ότι οι άνδρες συμμετείχαν στην εξέγερση της Χαλκιδικής.

Μετά την καταστροφή του Λειβαδίου, την πτώση της Κασσάνδρας (την 29η Οκτωβρίου 1821) και την καταστολή της Επανάστασης στη Χαλκιδική, οι λειβαδιώτες οπλαρχηγοί και αγωνιστές ακολούθησαν μαζί με τις οικογένειές τους τον Εμμανουήλ Παπά στις Βόρειες Σποράδες (τη Σκιάθο και τη Σκόπελο) και την Ύδρα. Μετά τον θάνατο του Εμμανουήλ Παπά στην Ύδρα, εντάχτηκαν στα σώματα οπλαρχηγών της Νότιας Ελλάδας (του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Δημητρίου Υψηλάντη, Διαμαντή Ολύμπιου, Ν. Κριεζώτη, ναυάρχου Κόχραν, Αθανασίου Εμμ. Παπά, Κ. Δουμπιώτη, Μπαϊρακτάρη κ. ά.) και πολέμησαν στην Αταλάντη, στα Δερβενάκια εναντίον του Δράμαλη, στα Βρυσάκια της Εύβοιας εναντίον του Ομέρ Βρυώνη, στο Ναυαρίνο εναντίον του Ιμπραήμ πασά, στο Νεόκαστρο, στην Κρήτη, τη Σκιάθο, στον Σχοινόλακκα, το Τρίκερι της Μαγνησίας, την Ύδρα, τη Χίο, τα Ψαρά και σε άλλους

τόπους, όπου τους κάλεσε η πατρίδα (Ν. Παπαοικονόμου, 2016, σελ. 388-402, Γ. Χιονίδης 1977, σελ. 14).

Από τους επιζήσαντες αγωνιστές και οπλαρχηγούς 25, ίσως και περισσότεροι, κατατάχτηκαν στον τακτικό στρατό που οργάνωσε ο Καποδίστριας το 1828 και υπηρέτησαν αρχικά στην Ζ΄ χιλιάρχη υπό τους εκατόνταρχους Αγγελή Στέριου (καταγόμενο από το Λειβάδι) και Αθ. Χαλκιώτη και κατόπιν στο ΙΣΤ΄ τάγμα υπό τον ταγματάρχη Βασίλειο Αποστολάρα (καταγόμενο από το Γομάτι Χαλκιδικής) και στο ΙΔ΄ τάγμα υπό τον ταγματάρχη Τσάμη (Αναστάσιο) Καρατάσο (γιο του οπλαρχηγού Γεωργίου Καρατάσου) λαμβάνοντας βαθμούς και διακρίσεις. Πολλοί από αυτούς τιμήθηκαν κατόπιν με μετάλλια και αριστεία από τον Βασιλιά Όθωνα για την προσφορά τους στον Απελευθερωτικό Αγώνα του Έθνους. Μετά την ανεξαρτησία του Έθνους, οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν μαζί με άλλους μακεδόνες αγωνιστές τη Νέα Πέλλα της Αταλάντης, στη Λοκρίδα και άλλοι στον Μύλο και τον Σκεντέραγα της Φθιώτιδας, τη Σκόπελο και την Εύβοια (Ν. Παπαοικονόμου, 2016, σελ. 388-402, Γ. Χιονίδης 1977, σελ. 14).

Οι σημαντικότεροι λειβαδιώτες οπλαρχηγοί ήταν ο Θεοδόσιος και ο Αγγελής Στέριου ή Μουστάκας, ο Δημήτριος Στάμου και ο Νικόλαος Σπύρου. Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, έλαβαν αριστεία οι εξής οπλαρχηγοί: Αθανασίου Δημήτριος, Εμμανουήλ και Αθανάσιος, Σπύρου Νικόλαος, Στάμου Δημήτριος, Στέριου Αγγελής, Δημήτριος και Θεοδόσιος. Εκτός από αυτούς, προτάθηκαν πολλοί άλλοι για την απονομή αριστείων, χωρίς να γνωρίζουμε τα αποτελέσματα. (Παπαοικονόμου, *Χρονικά της Χαλκιδικής*, τεύχος 54-55, σελ. 201).

Η σημερινή τοπική επέτειος επιβάλλει όμως να μνημονεύσουμε τα ονόματα και των λοιπών λειβαδιωτών οπλαρχηγών και αγωνιστών, οι οποίοι έλαβαν μέρος στον αγώνα για την Ανεξαρτησία του Έθνους και καταγράφονται στα επίσημα ιστορικά αρχεία του Κράτους.

1.2. Οι καταγόμενοι από το Λειβάδι Χαλκιδικής οπλαρχηγοί και αγωνιστές του 1821-1829.

Αγγελής Στέριου ή Μουστάκας (1794), Δημήτριος Στέριου ή Μουστάκας (1793), Θεοδόσιος Στέριου ή Μουστάκας (1779), Δημήτριος Αθανασίου (1803), Δημήτριος Στάμου (1804), Νικόλαος Σπύρου (1806), Νικόλαος Αγγελίδης, Μαργαρίτης Αγγέλου (1793), Στεριανός Αθανασίου (1804), Πασχάλης Αναστασίου (1808), Άγγελος Γεωργίου, Αθανάσιος Εμμανουήλ (1803), Νέστορας Εμμανουήλ (1786), Άγγελος Κανάκη (1805), Ιωάννης Κωνσταντίνου, Αναστάσιος Λιβαδιώτης του Αθανασίου (1790), Αθανάσιος Νέστορα (1804), Εμμανουήλ Νέστορα (1801), Δημήτριος Νικολάου (1798), Ιωάννης Στεριανού ή Κοντογιάννης (1800), Ξάνθος Στεριανού ή Κοντογιάννης, Δημήτριος Στέριου ή Μουστάκας (1800), Ιωάννης Στέριου του Δημητρίου (1800), Γιαννάκης Τρατούδης του Ευστρατίου (1803), Παναγιώτης Φίνου (1798). Είναι πιθανόν οι αγωνιστές Απόστολος Αθανασίου ή Δούκας και Νικόλαος Στέριου ή Αστεριάδης να κατάγονταν και αυτοί από Λειβάδι καθόσον ως τόπος καταγωγής τους αναγράφονται γενικά τα Μαντεμοχώρια.

Οι μαρτυρίες αυτές αναφέρονται, βέβαια, στους επιζήσαντες οπλαρχηγούς και αγωνιστές, ενώ δεν υπάρχουν μαρτυρίες για όσους έπεσαν στα πεδία των μαχών. Σε αυτούς πρέπει να συναριθμήσουμε και το μέγα πλήθος των αφανών αγωνιστών,

γυναικών και ανδρών, οι οποίοι μετείχαν ενεργά στον αγώνα της Εθνεγερσίας, ενώ εκατοντάδες από αυτούς βασανίστηκαν, αιχμαλωτίστηκαν, εξανδραποδίστηκαν ή θανατώθηκαν. Κατά συνέπεια, ιερό χρέος της Κοινότητας Λειβαδίου αποτελεί η ανάδειξη της ηρωικής δράσης και της ένδοξης ιστορίας των γενναίων προγόνων της και η απονομή τιμής και δόξας αντάξιας της προσφοράς τους στον αγώνα για την ελευθερία του ελληνικού Έθνους. Αυτό επιδιώκουμε σήμερα με τις τιμητικές αυτές εκδηλώσεις.

Μετά την οριστική καταστολή της Επανάστασης στη Χαλκιδική, το Λειβάδι συνέχισε να αναπτύσσεται πληθυσμιακά και οικονομικά στις επόμενες δεκαετίες του 19ου αιώνα (μετά το 1821), παρά την αφάιμαξη του πληθυσμού από την αιχμαλωσία και τη μετανάστευση των αγωνιστών μαζί με τις οικογένειές τους προς τη Νότια Ελλάδα, ώστε το 1913 να έχει πληθυσμό που υπερέβαινε τις 2000.

2. Η ενορία του Αγίου Αθανασίου Λειβαδίου

Η ενορία του Αγίου Αθανασίου Λειβαδίου ανήκε ανέκαθεν στην επισκοπή Ερκούλων ή Ερκουλίων, με έδρα τα Έρκουλα, το σημερινό Αρδαμέρι Θεσσαλονίκης. Η επισκοπή Ερκούλων εμφανίζεται τον 10ο αιώνα, σε «Τακτικό» του Ιωάννη Τσιμισκή (972-976). Υπαγόταν στη Μητρόπολη Θεσσαλονίκης. Αργότερα, από το 1638, έφερε τον τίτλο «Επισκοπή Αρδαμερίου και Γαλατίστης» και περιελάμβανε μεταξύ άλλων τις κωμοπόλεις Ζαγκλιβερίου, Λειβαδίου, Γαλατίστης και Αρδαμερίου, με έδρα άλλοτε το Αρδαμέρι, άλλοτε το Ζαγκλιβέρι και άλλοτε τη Γαλάτιστα Χαλκιδικής. Το έτος 1924 η Επισκοπή αναβαθμίστηκε σε Μητρόπολη και διατηρήθηκε μέχρι το 1936. Από το 1940 η ενορία του Αγίου Αθανασίου ανήκει στη νέα Μητρόπολη Ιερισσού Αγίου Όρους και Αρδαμερίου (Γ. Μπίσμπος, 2016:20).

Δεν είναι γνωστό από πότε υφίσταται η ενορία του Αγίου Αθανασίου Λειβαδίου. Στα αρχεία της ιεράς Μητρόπολης Αρδαμερίου εμφανίζεται τον 10ο αιώνα μία ενορία με το όνομα του Αγίου Αθανασίου, χωρίς να ορίζεται όμως σε ποιον οικισμό ανήκε αυτή.

2.1 Ο Ιερός Ναός του Αγίου Αθανασίου, πολιούχου του οικισμού

Ο ιερός ναός του Αγίου Αθανασίου Λειβαδίου είναι μια μεγάλη σε διαστάσεις τρίκλιτη Βασιλική της μεταβυζαντινής περιόδου. Οι διαστάσεις, η τοιχοδομή και η αγιογράφηση του μνημείου συνάδουν με τη χωρική έκταση και τη ρυμοτομία του οικισμού, το μέγεθος του πληθυσμού και την οικονομική άνθιση στους αιώνες της τουρκοκρατίας. Ανάγλυφες παραστάσεις χριστιανικών συμβόλων, πτηνών και ζώων, που κοσμούν τους ακρογωνιαίους λίθους του ναού, μαρτυρούν τη χρήση υλικών παλαιότερου, ίσως μικρότερου ναού, στα θεμέλια του οποίου οικοδομήθηκε ο νέος μεγάλος ναός το 1818. Φημολογείται όμως ότι η ανοικοδόμηση άρχισε ενωρίτερα, το 1710

Η 9η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης χρονολογεί την ανοικοδόμηση του μνημείου με βάση 2 ανάγλυφες επιγραφές εντοιχισμένες στον δυτικό τοίχο του ναού. Στη μία επιγραφή αναγράφεται το έτος 1818. Η ένδειξη αυτή μπορεί να αναφέρεται είτε στην αποπεράτωση είτε σε πιθανή ανακαίνιση του ναού την εποχή της ακμής του χωριού καθώς και μαρτυρείται ότι η ανοικοδόμηση του ναού είχε αρχίσει στην αρχή του 18ου αιώνα (κατά την παράδοση το 1710). Η άλλη εντοιχισμένη

ανάγλυφη επιγραφή φέρει τη χρονολογία 1843. Η χρονολογία αυτή δείχνει προφανώς την επισκευή και αποκατάσταση των βλαβών του ναού μετά από την πυρπόληση από τους Τούρκους την 21 Ιουνίου 1821. Τα σημάδια της πυρπόλησης παραμένουν μέχρι και σήμερα στις υποστυλώσεις του γυναικωνίτη στο νοτιοδυτικό τμήμα του ναού.

2.2. Αρχιτεκτονικά στοιχεία

Ο ναός στεγάζεται σήμερα με δίριχτη ξύλινη κεραμοσκεπή, ενώ παλαιότερα τη σκεπή κάλυπταν πλάκες σχιστόλιθου, όπως και τα άλλα οικοδομήματα του χωριού. Τον ναό περιβάλλει στη νότια και τη δυτική πλευρά ξυλόστεγο περίστωο, το οποίο στηρίζεται σε χαμηλή λίθινη τοιχοδομή σχηματίζοντας ένα συνεχόμενο υπόστεγο /χαγιάτι. Στο νότιο μέρος του περιβόλου του μνημείου υψώνεται το λιθόκτιστο κωδωνοστάσιο, το οποίο είναι μεταγενέστερο του ναού και φέρει χαρακτηριστικά της νεότερης μακεδονικής τεχνοτροπίας δόμησης. Το μεσαίο κλίτος του ναού είναι υπερυψωμένο εξωτερικά και εσωτερικά, ενώ τα τρία κλίτη διαχωρίζονται μεταξύ τους με δυο σειρές από έξι κολώνες από αυτοτελείς κορμούς δένδρων. Στη δυτική εσωτερική πλευρά του ναού δεσπόζει το υπερώο (γυναικωνίτης), το οποίο εκτείνεται σε όλα τα κλίτη του ναού έχοντας το σχήμα του γράμματος πι της ελληνικής γλώσσας.

Το τέμπλο του ναού χαρακτηρίζουν οι λιτές δωρικές γραμμές και οι κιονοειδείς διακοσμήσεις. Είναι αρκετά υψηλό, ξυλόγλυπτο και φέρει δυο ζώνες μεγάλων και μικρών εικόνων, οι οποίες χρονολογούνται στη χρονική περίοδο μετά το έτος 1843, όταν αποπερατώθηκαν οι εργασίες αποκατάστασης των ζημιών που υπέστη ο ναός κατά την πυρπόληση.

Ο ναός είναι τρισυπόστατος, αφιερωμένος στον Άγιο Αθανάσιο, τον Άγιο Χριστόφορο και τον Άγιο Χαράλαμπο. Ένεκα τούτου στον χώρο του ιερού, τα πλάγια κλίτη διαμορφώνονται σε παρεκκλήσια έχοντας καθένα ξεχωριστή κόγχη, του Αγίου Χριστοφόρου στο βόρειο και του Αγίου Χαράλαμπου στο νότιο κλίτος.

2.3. Ο ζωγραφικός διάκοσμος του ναού. Μίξη κοσμικής και χριστιανικής ζωγραφικής

Ο ζωγραφικός διάκοσμος του ναού διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, χωρίς να έχει υποστεί σημαντικές αλλοιώσεις στη διάρκεια των δύο αιώνων. Εκτείνεται σε τρεις ζώνες στους πλάγιους τοίχους επάνω από τις κιονοστοιχίες κάθε κλίτους μέχρι και το εσωτερικό του γυναικωνίτη.

Η ζωγραφική που διακοσμεί το κεντρικό κλίτος του ναού έχει μια ιδιαιτερότητα και σπανιότητα. Κυριαρχούν κοσμικά και όχι θρησκευτικά θέματα, όπως συμβαίνει στους περισσότερους χριστιανικούς ναούς. Οι απεικονίσεις παρουσιάζουν φυτικά μοτίβα, ανθοδέσμες και γιρλάντες, πολύχρωμους καρπούς, παράδοξα φτερωτά ζώα και πτηνά που συναντούμε σε αντίστοιχες διακοσμήσεις αρχοντικών οικιών. Οι απεικονίσεις των φτερωτών δρακόντων στον γυναικωνίτη είναι χαρακτηριστικές της τεχνοτροπίας των λαϊκών ζωγράφων της εποχής. Οι δράκοντες συμβολίζουν το «κακό» ή αποτελούν σύμβολα αποτροπής του «κακού». Ανάλογος είναι και ο συμβολισμός των φτερωτών ξυλόγλυπτων δρακόντων αριστερά και δεξιά της Σταύρωσης στο επάνω μέρος του τέμπλου.

Εξαίρεση στην ιστόρηση του ναού αποτελούν ο Παντοκράτορας με τη σύναξη των Αγίων Αποστόλων, που απεικονίζονται σε κυκλική μορφή στον μικρό θόλο στο μέσο της οροφής, όπου σχηματίζεται ο ψευδοτρούλος, καθώς και η «άκρα ταπείνωση» στην κόγχη του ναού (Αστρενίδου-Κοτσάκη Πελαγία. Κοσμική ζωγραφική στον Άγιο Αθανάσιο στο Λιβάδι, περιοδικό *Αρχαιολογία*, τ. 53, 1994, σελ. 86-93)

Η μείξη της κοσμικής με τη χριστιανική ζωγραφική στον ιερό ναό του Αγίου Αθανασίου μπορεί να αποδοθεί εν μέρει στις αισθητικές επιθυμίες των χορηγών και εν μέρει στην τάση ανάμειξης μοτίβων της κοσμικής και κλασσικής θεματογραφίας με χριστιανικά, γεγονός που ενισχύεται και από την τεχνοτροπία του ξυλόγλυπτου τέμπλου του ναού, το οποίο χαρακτηρίζουν οι λιτές δωρικές γραμμές και οι κιονοειδείς διακοσμήσεις.

2.4. Η χριστιανική ζωγραφική του Αγίου Αθανασίου Λειβαδίου

Οι περισσότερες μεγάλες και μικρές εικόνες του ξυλόγλυπτου τέμπλου φέρουν χαρακτηριστικά της λεγόμενης μακεδονικής τεχνοτροπίας. Χρονολογούνται στην μετά το έτος 1843 εποχή, διότι οι παλαιότερες προφανώς είχαν καεί. Όπως επισημαίνει η 9η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, οι περισσότερες μεγάλες εικόνες του τέμπλου φέρουν τις υπογραφές των δημιουργών καλλιτεχνών και την ακριβή χρονολογία της δημιουργίας, όπως π.χ «*δια χειρός Ιωάννου Παπα/ θαλασσίου Αναγ/νώστου εκ Γαλατίστης*» ή «*δια χειρός Στεργίου Δ' εκ Κοζάνης*». Εκτός από τις εικόνες του τέμπλου, υπάρχουν στον ναό πολλές μικρές και μεγάλες φορητές εικόνες, δημιουργήματα και αυτές του 19^{ου} αιώνα.

Κρίνοντας γενικώς την αρχιτεκτονική και τον διάκοσμο του ι, ναού του Αγίου Αθανασίου θεωρούμε ότι πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό μνημείο της μεταβυζαντινής περιόδου, του οποίου το μέγεθος και ο πλούτος του διακόσμου εκφράζουν όχι μόνον τη θρησκευτική ευλάβεια και την καλλιτεχνική ευαισθησία και φιλοκαλία των κατοίκων, αλλά και την οικονομική ευρωστία του Λειβαδίου στην εποχή της τουρκοκρατίας, ιδιαίτερα στον 18ο και 19ο αιώνα.

3. Η προσφορά της ενορίας του Αγίου Αθανασίου

Η ενορία του Αγίου Αθανασίου Λειβαδίου έδωσε μεγάλη ώθηση στην εκπαίδευση και τη μόρφωση των κατοίκων με την κοινωνική και πνευματική δράση της.

Σύμφωνα με μαρτυρίες, εκτός από τα κατηχητικά σχολεία της ενορίας, στο Λιβάδι λειτουργούσε σχολείο ήδη από το 1821. Στα τεύχη των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης «Ερμής» (1878), «Φάρος της Μακεδονίας» (1881-1886) και «Ανατολικός Αστήρ» (φ.29/16-4-1886, σελ.230-1) υπάρχουν πληροφορίες ότι στο Λιβάδι λειτουργούσαν ταυτόχρονα δυο τύποι σχολείου: η Αστική Σχολή και το Γραμματοδιδασκαλείο. Όπως αναγράφεται στην εφημερίδα «Φάρος της Μακεδονίας», το 1884 (φ.861/25-7-1884, σελ. 1-2) υπήρχαν στην κωμόπολη Λειβαδίου 300 οικογένειες, ενώ παράλληλα με το Γραμματοδιδασκαλείο, λειτουργούσε μεταρρυθμισμένη Αστική Σχολή κατά τα πρότυπα της Θεσσαλονίκης με δύο δασκάλους και 142 μαθητές.

Στους στατιστικούς πίνακες της επισκοπής Αρδαμερίου του έτους 1904, στην Αστική Σχολή Λειβαδίου φοιτούσαν 152 αγόρια και 78 κορίτσια (συνολικά 230 μαθητές) και

ήταν το πολυπληθέστερο Αστικό σχολείο της επισκοπής. Στο αντίστοιχο σχολείο π.χ. της Γαλάτιστας φοιτούσαν τότε 142 αγόρια και 45 κορίτσια (187 μαθητές).

Το έτος 1914 το Λειβάδι είχε περισσότερες από 300 οικογένειες και στο σχολείο φοιτούσαν 200 μαθητές (Ερατώ Ζέλιου– Μακροκώστα, Μακεδονικά, τόμος 32ος, Θεσσαλονίκη). Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 το δημοτικό σχολείο Λειβαδίου ήταν 4/θέσιο με 120 μαθητές, ενώ στη δεκαετία του 1970 έγινε μονοθέσιο και λειτούργησε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Έκτοτε οι μαθητές φοιτούν στο Δημοτικό Σχολείο Περιστεράς.

4. Κατακλείδα

Αξιότιμοι καλεσμένοι μας.

Παρουσιάσαμε εν συντομία ορισμένα στοιχεία που αφορούν την ιστορία, την εθνική, τη θρησκευτική, την πνευματική και την οικονομική δράση των κατοίκων της ιστορικής κοινότητας του Λειβαδίου με πρόθεση να αναδείξουμε τη προσφορά του ιστορικού αυτού οικισμού, η οποία δεν περιορίστηκε μόνον στην ορεινή Χαλκιδική, στην ηρωική αυτή περιοχή της Μακεδονίας, αλλά επεκτάθηκε σε ολόκληρη σχεδόν την Ελλάδα και το ελληνικό Έθνος. Είδαμε ότι οι πρόγονοί μας αναδείχτηκαν σε γενναίους αγωνιστές και ήρωες του Απελευθερωτικού Αγώνα του Έθνους (1821-1829). Αγωνίστηκαν με γενναιότητα και αυτοθυσία για την ανεξαρτησία του Έθνους και μαρτύρησαν για την ελευθερία των Ελλήνων.

Επιδιώξαμε να αναδείξουμε την ιστορία του τόπου σε μια δεδομένη χρονική περίοδο, από το 1821 μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα, καθόσον η αγωνιστική δράση των κατοίκων του Λειβαδίου σε αυτό το χρονικό διάστημα αποτελεί μια σπάνια προσφορά που είναι εξαιρετικά αξιόλογη και αξιέπαινη για έναν ορεινό οικισμό, κτισμένο μέσα σε αυτό το λεκανοπέδιο του Κισσού. Παρά τη στέρηση της ελευθερίας, την καταπίεση, τις αντιξοότητες και τα βασανιστήρια που αντιμετώπιζαν οι πρόγονοί μας, και ενώ το Λειβάδι ήταν επιμελώς κρυμμένο από τους τούρκους κατακτητές, κατόρθωσε να αναπτυχθεί οικονομικά και να αναδειχθεί με την ενεργό συμμετοχή και τον ηρωισμό των κατοίκων του σε όλους τους αγώνες του Έθνους και να λάμψει με την καλλιέργεια των γραμμάτων και της Παιδείας και τη δημιουργία αξιόλογων αρχιτεκτονικών και καλλιτεχνικών μνημείων, όπως ο Ι, ναός του Αγίου Αθανασίου, του οποίου τα διακόσια χρόνια γιορτάζουμε. Κόσμημα αποτελεί και ολόκληρος ο οικισμός, με τη ρυμοτομία του και τα μεγάλα λιθόκτιστα διώροφα σπίτια, ανεξάρτητα αν με το πέρασμα του χρόνου έχει υποστεί αυτός σημαντικές αλλοιώσεις και στρεβλώσεις με τις αυθαίρετες επεμβάσεις που έγιναν στο όνομα του μοντερνισμού και της εξέλιξης.

Σήμερα ως έθνος και ως κράτος έχουμε ανάγκη τα μηνύματα και τα διδάγματα που προκύπτουν από την παρακαταθήκη που κληρονομήσαμε από τους γενναίους και ένδοξους προγόνους μας, των οποίων την ιερή μνήμη τιμούμε σήμερα.

Εκείνοι δεν έμειναν αδρανείς ούτε δέιλιασαν απέναντι σε ασυγκρίτως δυσχερέστερες συνθήκες από τις σημερινές, συνθήκες στέρησης της ατομικής ελευθερίας, της εθνικής και θρησκευτικής καταπίεσης, των εξαναγκασμών, των διώξεων, των βασανιστηρίων, των μαρτυριών και των θανατώσεων. Παραμερίζοντας τη μοιρολατρία και την απαισιοδοξία ανέλαβαν έναν ηρωικό αγώνα αντλώντας θάρρος και αισιοδοξία από την κοινή πίστη στην αξία της ελευθερίας και τον πόθο της

ανεξαρτησίας, και με οδηγό την ομοψυχία όρθωσαν το ανάστημά τους απέναντι στον ισχυρό κατακτητή και με τη γενναιότητά τους κατόρθωσαν να τον νικήσουν.

Ιδιαίτερα σήμερα, που η Ελλάδα δοκιμάζεται από την οικονομική κρίση και τις επιθετικές διαθέσεις των γειτόνων μας, τα κατορθώματα και τα δημιουργήματα των προγόνων μας προκαλούν όλους εμάς και ιδιαίτερα τη νέα γενεά, να υιοθετήσουμε τις αξίες και τα ιδανικά εκείνων, να αντισταθούμε στις προκλήσεις και τα απαισιόδοξα μηνύματα των καιρών και να σταθούμε όρθιοι όλοι μαζί στον αγώνα της δημιουργίας, της οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης και της ηθικής ανάτασης, ώστε να κρατήσουμε τη χώρα μας αδέσμευτη από ξένες εξαρτήσεις και να την οδηγήσουμε στην πρόοδο και την ευημερία.

Ας είναι αιωνία η μνήμη των ένδοξων και ηρωικών προγόνων μας.

Βιβλιογραφία

Πελαγία Αστροεινίδου-Κωτσάκη, αρχιτέκτων, Κοσμική ζωγραφική στο Άγιο Αθανάσιο στο Λιβιάδι.

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Πηγές της Ιστορίας της Μακεδονίας 1354-1833*, Θεσσαλονίκη 1989.

Ι.Κ. Βασραβέλλη, *Οι Μακεδόνες κατά την Επανάστασιν του 1821*, Θεσσαλονίκη 1967.

Δημητρίου Κύρου, Η μάχη των Βασιλικών και τα νεώτερα ιστορικά στοιχεία για το μετά από αυτήν ολοκαύτωμα της Μονής της αγίας Αναστασίας κατά την Επανάσταση του 1821, *Οι Αγιαναστασίτες*, τεύχος 35, 2015, σελ. 22-25.

Νίκος Εμμ. Παπαοικονόμου, *Προσωπογραφία Αγωνιστών του 1821 από τη Χαλκιδική και τη Θεσσαλονίκη* (υπό έκδοση).

Νίκος Εμμ. Παπαοικονόμου. Η πορεία της έρευνας για τους αγωνιστές του 1821 από τη Χαλκιδική, Χρονικά της Χαλκιδικής. Αγωνιστές του 1821 από τη Χαλκιδική και τη Θεσσαλονίκη, τεύχος 54-55. σ. 183-203.

Ν. Παπαοικονόμου. «Οι Χαλκιδικιώτες αγωνιστές του 1821 στον στρατό του Καποδίστρια», περ. «Πολύγυρος», τευχ. 55/Ιαν.-Φεβρ. 2010, σελ.8.

Νίκος Εμμ. Παπαοικονόμου. Ελευθέριος Ιωάννου. Ένας ξεχασμένος ήρωας του 1821 από τη Λιαρίγκοβη, *ΑΡΝΑΙΑ*, τεύχος 98, έτους ΚΣΤ, Ιανουάριος – Μάρτιος 2013.

https://el.wikipedia.org/wiki/Λιβιάδι_Θεσσαλονίκης.